

De Standaard, 10. 01. 2020

Johan de Boose

Raad van een ervaringsdeskundige

Dubravka Ugrešić schrijft op de huid van de tijd. Ze komt uit Kroatië, maar groeide op in Joegoslavië, waarvan Kroatië na de Tweede Wereldoorlog deel uitmaakte als een soort provincie. Ze verdient de haar sporen met experimentele romans, essays en columns, die onder meer in *De Groene Amsterdammer* verschenen. Inmiddels woont ze in Amsterdam, maar ze schrijft in haar moedertaal en wordt wereldwijd gelezen in meer dan twintig talen.

Het tijdperk van de huid bundelt zeventien essays, geschreven tussen 2014 en 2018. Haar uitgangspunten zijn persoonlijke anekdotes, de boeken die ze leest, de films die ze bekeekt, de verontrustende berichten uit het wereldnieuws. Uiteraard is haar perspectief 'de post-Joegoslavische blik', door drongen van de leuzen 'ken je grenzen' en 'zwijgen is goud', maar ze schrijft zich los van alle clichés. Wellicht is dit haar grootste talent: ze grijpt de gemeenplaatsen uit de actualiteit aan, fileert ze genadeloos en stelt lastige vragen. Zwijgen doet ze allerm minst. Haar insteek is onmiskenbaar vrouwelijk, zonder dat ze in de clichés van het feminisme vervalt.

Het dolgedraaide nationalisme dat Joegoslavië in 1991 in een krankzinnige oorlog heeft gestort, heeft haar gedwongen om haar thuis te verlaten. Haar kritische houding jegens de nieuwe politici is haar kwalijk genomen. Over vluchtelingen (ze was er zelf een) schrijft ze: 'Ze verlieten hun land niet, hun land verliet hen.' Bij haar was dat letterlijk het geval, want het land dat ze verliet bestaat inmiddels niet meer. Ze trapt ook nooit in de val van de eenzijdige veroordeling. Beter dan wie ook weet ze hoe alle strijdende partijen in de Joegoslavische oorlog boter op het hoofd hadden. Met andere woorden: ze spaart niemand, en dat wordt haar in het post-Joegoslavische Kroatië niet in dank afgenomen.

Bewijslast

Ugrešić geeft op een onderhoudende en tegelijk indringende manier inzage in haar research. Met haar lees je bijvoorbeeld de frappantste pagina's uit de wereldliteratuur van auteurs als Milan Kundera, Bohumil Hrabal, Franz Kafka, George Steiner en Isaak Babel. Onsterfelijke verhalen die iets zeggen over de wereld van vandaag. Ze citeert films die onze media nauwelijks gehaald hebben, maar veel onthullen over bepaalde machtsmechanismen. Een voorbeeld is de documentaire *Serbian epics* uit 1992 van de Poolse regisseur Paweł Pawlikowski, die later prachtige films als *Ida* en *Cold War* maakte. *Serbian epics*, die integraal op YouTube staat, volgt Radovan Karadžić, de leider van de Bosnische Serviërs, in het midden van de oorlog en de gruwelijke belegering van Sarajevo. Ugrešić besluit fijntjes dat deze film de perfecte bewijslast is voor de latere veroordeling van Karadžić als oorlogsmisdadiger. Karadžić werd vorig jaar overigens

door het Joegoslaviëtribunaal veroordeld tot levenslange opsluiting voor zijn aandeel in de genocide van Srebrenica.

Zittend op de huid van de tijd rijzen er moeilijke vragen. Waarom is het fascisme zo aantrekkelijk? Waarom bouwen landen die tot voor enkele jaren gevangen zaten achter een IJzeren Gordijn nu zelf een ijzeren gordijn? Waarom is het begrip democratie zo problematisch in Oost-Europa? Wat bezielt men om geweld te gebruiken en daar geen bezwaard geweten aan over te houden? Wat bete kent populisme? Waarom hebben de media ervoor gezorgd dat 'domheid een wereldwijd fenomeen is geworden'? En ten slotte: 'Is er tegenwoordig nog iemand die vol euforie de ballen opmaakt van wat er is bereikt?'

Puinhoop

Ugrešić is steeds toegankelijk, maar nooit te zwaar op de hand of te lichtvoetig. Ze geeft evenmin al te simpele antwoorden. Haar dwingende raad is om na te denken. In een van haar recentste essays analyseert ze 'de gevaarlijke onderstroom, gedachten die samen een ondergrondse rivier vormen die langzaam maar zeker de ideologische en ethische grondvesten ondermijnt waarop het nieuwe Europa rust dat op de puinhoop van de Tweede Wereldoorlog tot stand kwam'. Haar woorden zijn allesbehalve vrijblijvend en moeten ons verontrusten. We moeten extra aandachtig luisteren naar auteurs die een levendige herinnering hebben aan het totalitarisme, en Ugrešić is een van hen.

Het essay 'Het onzichtbare Europa' eindigt met een oproep, of liever een uitroep: 'Echt bang moeten we pas worden als we denken dat er geen plek meer is om naartoe te emigreren en dat alle bestemmingen even slecht zijn. Het enige wat we kunnen hopen is dat we nog niet tegen de laatste muur zijn aangeloopen. Nee, laat dat alsjeblieft niet gebeuren!'

Dubravka Ugrešić, *Het tijdperk van de huid*.

Nijgh & Van Ditmar, vertaald door Roel Schuyt, 240 blz., 21,50 € (eboek 11,99 €)

